

VITAINDÍTÓK

FARKAS ÁDÁM

ÉSZREVÉTELEK ÉS JAVASLATOK AZ ANYAGI BÜNTETŐKODIFIKÁCIÓ KATONAI VETÜLETEIHEZ

LEKTORÁLTA: DR. BARTKÓ RÓBERT PH.D EGYETEMI ADJUNKTUS

„Szükséges volna tehát, hogy szakítva azon gyakorlattal, mely az ez idő szerinti katonai büntető igazságszolgáltatást gáncsolja ugyan, de magával az elégedetlenség ily kitörésével be is éri, – jövőre az idevágó kérdések valódi érdeklődésre, beható megvizsgálásra érdemesítenek, s ez által úgy a szakkörök, mint általában a közvélemény előtt kellőképpen tisztába hozassék.”¹ Pap Kálmán idén 122 esztendeje, hogy ezen sorokat a katonai büntetőjog reformját előmozdítani vágyó munkájában lejegyezte, méghozzá attól a felismeréstől vezérelve, hogy korábban a katonai büntetőjog – döntően az osztrák gyakorlat negatív emlékei és az akkora még hatályban lévő osztrák szabályozás miatt – azon területek közé tartozott, melyekkel ugyan meghatározó jogászaink is foglalkoztak, de melyekre nézve átfogó reformra lett volna szükség, amihez azonban a kellő politikai szándék hiányzott.

Célszerű volt e gondolatot és történeti helyzetképet magunk elé idézni, egyrészt azért, mert ez évben kerekén százéves évfordulóját éljük meg a modern nemzeti katonai büntetőkodifikáció első nagy fordulópontjának, vagyis a Honvédség bünvádi perrendtartásáról szóló 1912:33. törvénycikk megalkotásának. Másrészt azért, mert száz esztendővel a katonai eljárásjog – és 82 évvel a katonai anyagi büntetőjog – nemzeti jogalkotási körbe vonása után újfent aktuális a katonai büntetőjog egy területének újra szabályozása a folyó év februárjának elején nyilvánosságra hozott, majd a plénumon módosított és immár a Tisztelt Ház által elfogadott új büntető törvénykönyv apropóján, melyre – s vele aztán a hazai katonai büntetőjog egészére – nézve érdemes lett volna érvényesíteni Pap Kálmán évszázados vágyakozását.

Az új büntetőtörvénykönyv első tervezetének, majd annak variánsainak és a végül elfogadott törvény-szövegnek a katonai büntetőjogi rendelkezései álláspontunk szerint vegyes érzelmekre indítja mindazokat, akik ismerik a hazai katonai büntetőjog modern történetét, különösen pedig annak elmúlt száz esztendejét. Némi öröme adnak azok a változások, melyek egységesíteni törekedtek a katonai szabályozás terminológiáját, dogmatikáját és a kor követelményeihez igazították a büntetési tételeket, de bánatra és elkeseredésre visz a nemzeti hagyományainktól idegen – integrált, szovjet eredetű – koncepció megtartása, a katonai büntetőjog területének tovább csonkítása és a történeti tapasztalatok – újragondolás tekintetében való – mellőzése.

Ezen vegyes érzések miértjeinek megismertetésére, de még inkább a nemrég lezárult kodifikációs munka esetleges újragondolását sürgető, konstruktív kritikái támogatására szánva ajánljuk ezért jelen észrevételeket és javaslatokat a jogalkotásnak és minden érdeklődőnek, érdekeltnek.

1. ÖNÁLLÓ KATONAI KODIFIKÁCIÓ, AVAGY A NEMZETI HAGYOMÁNYOK KÉRDÉSE

Nemzeti katonai büntetőjogunk – bár ez kevésbé ismeretes – meglehetősen nagy múltra tekint vissza az átfogó, rendszerszerű szabályozás tekintetében, s viszonylag rövid, de annál tartalmasabb előzményekre a modern értelemben vett kodifikáció körében.

Már a XVII. század végén, XVIII. század elején megjelentek a különböző katonai szabálygyűjtemények melyekből aztán a XIX. – hazánk önálló nemzeti jogalkotása esetén a XX. – századdal kisarjadtak a katonai büntetőjogi kódexek. A szóban forgó szabálygyűjtemények közül kiemelendő Bocskai István 1606. évi hadi fegyelmi szabályzata, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem hadi edictuma,² vagy az I. Lipót császár által

¹ PAP KÁLMÁN: *Adatok a katonai büntető igazságszolgáltatás reformjához*, 1890, az Atheneum társulat könyvnyomdája, Budapest, 4. o.

² Lásd: HAUSNER GÁBOR: Bethlen Gábor erdélyi fejedelem hadi edictuma, in *Hadtörténelmi Közlemények* 2001/2-3. szám, 469-485. o.

kiadott 1699. évi *Regulamentum Militare*,³ melyek közül az erdélyi jogalkotás eredményei egyrészt újabb meghatározó számként is értékelhetők Magyarország és Erdély történeti összetartozása tekintetében, másrészt pedig a Rákóczi jogalkotást serkentő tényezőként veendő számításba.

Innen nézve kiemelendő, hogy az „erdélyi fejedelmek idején megszületett katonai büntető jogszabályok egyszerre jelentették az addigi jobbára csak egyedi szabályok laza halmazának tekinthető jogi normarendszer egységes szerkezetben történő összefoglalását, valamint a modern jogalkotás kezdetét.”⁴ Ezen szabályozókról Hautzinger Zoltán nyomdokaiban járva azt is mondhatjuk, hogy egy Bocskai Istvánnal kezdődő és II. Rákóczi Ferencsel záruló jogfejlesztési, prekodifikációs folyamat állomáskövei, melyeknek méltó és példás hagyományt teremtő indulópontját a Bocskai-féle 1606. évi hadi fegyelmi szabályzat, kiteljesedését pedig az 1707-ben elfogadott „*Regulamentum Militare*” és „*Eductum Universale*” adta, mely utóbbiak az önálló nemzeti katonai jogi szabályozás hagyományteremtő mintái.

A II. Rákóczi Ferenc fejedelemsége alatt alkotott, két elkülönült jogszabályból álló, de egységként kezelendő katonai szabályrendszer lényegét tekintve a hazai hadszervezési, katonai fegyelmi- és büntetőjogi szabályozás első, egységes rendszernek mondható szabálygyűjteményét adták, s ilyenként több mint háromszáz esztendővel ezelőtt megteremtették az önálló magyar katonai büntetőkodifikáció méltó történeti alapjait, hagyományait.

A szabadságharcban központi helyen álló katonai fegyelmi-, büntetőjogi és igazságszolgáltatási szabályozást kiteljesítő tehát az országgyűlés 1707-ben elfogadta a „*Regulamentum Militare*” és az azt kiegészítő „*Edictum Universale*”-t, mely utóbbit Kajali Pál főhadbíró kuruc szenátor alakított ki Ráday Pál kancellár korábbi javaslata alapján.

„A *Regulamentum* és az *Edictum Universale*, jóllehet külön szabályzatként nevesítetett, létrehozásuk folyamata és tartalmuk alapján nem hagyott kétséget aziránt, hogy egységes szabályozásról van szó.”⁵ A létrejött szabályozás önállósági jellegén túl jogtörténeti fordulópontként értelmezhető azért is, mert

- ez a szabályozó létrehozta a szervezett és rendezett katonai büntető igazságszolgáltatási szervezetet, mely négy fokon fejtette ki tevékenységét;
- sikerrel orvosolta – lényegét tekintve széleskörű és kiforrott nemzetközi minták nélkül is – mindazon hiányosságokat és problémákat, melyek korábban az osztrák alapon álló szabályozást és jogrendet jellemezték;
- elősegítette a Rákóczi-állam centralizálását,⁶
- dogmatikájában haladó jellemvonásokkal bírt.

A haladó gondolkodású, hagyományteremtő Rákóczi kori szabályozás az ismert történelmi körülmények miatt csak rendkívül rövid ideig fejtette ki hatását, azonban véleményünk szerint – melyet a későbbi történeti korok vizsgálata igazolt – kikristályosította a hazai katonai büntetőjogi szabályozás főbb hagyományait és jellemvonásait, nevezetesen (1) az önálló, (2) az állam és társadalom rendjét hatékonyan biztosító, (3) haladó szemléletű és (4) racionális szabályozási jelleget. E következtetéseket alátámasztja egyrészt a Kiegyezést követő hazai jogtörténet, illetve a szovjetesítést megelőző XX. századi katonai büntető-kodifikáció jellegképe is.

A Kiegyezést követően hazánkban eljárásjogi tekintetben 1912-ig, anyagi jogi tekintetben 1930-ig az osztrák szabályozás maradt érvényben. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a Rákóczi korban is megjelenő szellemiség ne érvényesült volna a hazai jogéletben. A politikai körülmények ellenére úgy a kormányzati, mint a szakmai körök időről-időre hangot adtak a katonai jog fejlesztésével kapcsolatos álláspontjuknak, s

³ Lásd: RÁKÓCZY ROZÁLIA: *Regulamentum Militare*, 1699, in *Hadtörténelmi Közlemények*, 1997/2. szám, 326-354. o.

⁴ HAUTZINGER ZOLTÁN: Az erdélyi fejedelemség jogösszefoglaló és jogfejlesztő hatása a magyar katonai büntető igazságszolgáltatás kodifikációjára, in BÖGÖLY GYULA – HAUTZINGER ZOLTÁN (szerk.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, 2007, Kódex nyomda, Pécs, 82. o.

⁵ MEZEY BARNA: „*Öszve-szövetkeztetett szövetségünknek kötele*”, 2009, Gondolat kiadó, Budapest, 269. o.

⁶ Ezt példázza a fejedelem Kajali Pálnak címzett, főhadbírói kinevezéséről szóló levele, melyben leszögezi, hogy „...megnevezett uri hivünket ismérven azon érdemes hivatalban általunk praeficiáltattott főtisztnek lenni, autoritásához illendő becsületit megadni és megadni semmiképpen el ne mulassák, hadi és seregbírák, s úgy regimentbeli auditorok pedig mindenkben despositioji és parancsolatai szerint magokat alkalmaztassák.” (Bővebben lásd: HECKENAST GUSZTÁV: *Kajali Pál [1662-1710] kuruc szenátor, országos főhadbíró válogatott iratai*, 1980, Szabolcs-Szatmár megyei Múzeumok Igazgatósága, Vaja, 38. o. Hasonló bizonyítékként hozhatnánk fel emellett Rákóczi Ferenc Kajalinak címzett 1708. novemberi levele, melyben utasította a főhadbíró a Bezerédi Imre és társai elleni ügyben történő vizsgálatra és a törvények lehető legteljesebb érvényre juttatására. (Lásd ugyanott.)

egyben a fennálló szabályozás tarthatatlanságának. Ezt kiemelkedően példázza a Minisztertanács 1882. évi⁷ 24. ülésének jegyzőkönyve, melyből kitapintható, hogy a magyar minisztertanács a haladó jogalkotás álláspontjára helyezkedett, melyet Bécs nem tudott elfogadni. Hasonló bizonyító erejű tény a téma tekintetében, hogy számos hazai szakember is állást foglalt, így például Finkey Ferenc, Gábor Gyula, Pap Kálmán, Bonts Gyula, Fabinyi Gusztáv, vagy ifj. Szabó Sándor, s mind a haladó, önálló nemzeti szabályozást sürgették.

Mindezek ellenére azonban a kodifikáció hosszú éveken át váratott magára. Katonai eljárásunk az 1912. évi 32. és 33. törvénycikkkel nyert önálló, a magyar alkotmányos jogrendbe tagozódó szabályozást, míg anyagi jogunk az 1930. évi 2. törvénycikkkel, az első önálló magyar katonai büntetőtörvénykönyvvel jutott e státuszhoz.

A nemzeti anyagi katonai jogalkotás tehát 1930-ban hozta létre az első önálló magyar katonai büntetőtörvénykönyvet, mellyel méltán lépett a Rákóczi korabeli jogalkotás örökébe. A szóban forgó kódex igyekezett kiteljesíteni mindazon elvárásokat, melyeket a magyar jogélet és a minisztertanács is már az 1800-as évek végén megfogalmazott, s egyben törekedett a reformjellegrű, úgy a polgári, mint a katonai igényeket kielégítő kódexet alkotni.

Az 1930:2. törvénycikk számos jelentős újítást hozott. Kulcsfontosságú, hogy az általános rendelkezések körében már az első rendelkezésével rögzítette, hogy „a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekre mind a közönséges bűncselekmények, mind a katonai büntettek és katonai vétségek tekintetében a közönséges büntetőtörvényeket kell alkalmazni, amennyiben ez a törvény – a katonai büntetőtörvénykönyv, rövidítve: Kbtvk. – mást nem rendel.”⁸ E deklaráció homlokterében érezhetően a polgári büntetőjoghhoz való markáns közeledés és az alkotmányosság mércéinek való megfelelés áll, melyet aztán a törvénykönyv egyes rendelkezései többnyire ki is töltöttek tartalommal.

Az első rész fontossága továbbá abban ragadható meg, hogy az „a polgári büntető törvénykönyv általános részének teljesen megfelelő címekekkel 9 fejezetben, 65 §-ban tárgyalta mindazokat az általános rendelkezéseket, amelyek azt kifejezetten a katonai elvárásoknak megfelelően módosítják, illetve kiegészítik.”⁹ Ezzel tehát a korabeli törvényhozás dogmatikailag is áttörte a katonai büntetőjog és a polgári büntetőjog különállását, felszámolva a katonai büntetőjog *corpus separatum* jellegét.¹⁰

A kódex újításai közül példaként állítható (1) a viszonyosság, (2) az agyonlövés polgári büntetőtörvénykönyvben ismeretlen – de a katonai hagyományok és kultúra szerves részét képző – halálnemének kizárólag az aljas érzület nélküli katonai bűncselekményekre való korlátozása; (3) a házi fogság intézménye; illetve (4) a büntetni rendelt gondatlan cselekmények számának korábbiakhoz mért csökkentése.

A kódexnek persze voltak bírálható és bírálendő intézkedései is. Ilyen volt (1) az alkotmányosan aggályos 4. § a különleges felhatalmazásról; (2) a tiszti fegyverhasználat jogi szabályozása; valamint (3) a büntetési nemek körében a tisztekkel szemben kedvezőbb szabályok megalkotása.

A különös rész vonatkozásában kiemelendő, hogy az 1930:2. törvénycikk címeiben igen, tartalmában azonban nem követte le az osztrák kódexet. A normák absztrakciós szintje megfelelő, a büntetni rendelt ma-

⁷ A Minisztertanács 1882.06.13-i 24. ülésének jegyzőkönyvében az 1. pont újfent a közös hadügyminisztérium és a magyar Minisztertanács közti ellentétéről tanúskodik a katonai büntető eljárás tekintetében. A Minisztertanács több pontban emelte ki a két szerv álláspontja közti differenciákat. A régi differenciák között (1) a katonai főtörvényszék és a tengerészeti főtörvényszék székhelyének, (2) a hadsereg és katonai szervek „császári és királyi”, vagy „közös” jelzővel történő jelölésének, (3) a egyes vizsgálóbizottságok megalakításának, (4) és a polgári karnak alkalmazásának kérdése került feltüntetésre. A közös hadügyminiszter által új differenciaként került megnevezésre: (5) a nyilvánosság állami érdekből történő kizárásához való bécsi ragaszkodás, (6) a védői jegyzékbe vétel szabályai, valamint (7) a semmisségi okok taxatív felsorolásának Bécs általi elvetése került fel. A jegyzőkönyv emellett kiemeli, hogy a közös hadügyminiszter figyelmét mindenképp fel kell hívni arra, hogy a törvénytervezet végleges javaslatának kialakításánál elkerülhetetlenül szükséges a magyar igazságügyi miniszterrel történő egyeztetés. - MOL – Minisztertanácsai Jegyzőkönyvek, 1882.06.13., 24. ülés, 1. pont.

⁸ 1930:2. tc. 1. §.

⁹ KARDOS SÁNDOR: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene*, Ph.D. értekezés, 2003, Miskolc, 133. o.

¹⁰ Amit ekkor még az igazságszolgáltatás elvitathatatlannak táplált, hiszen a Magyar Királyi Legfelsőbb Honvéd Törvényszék jogot vindikált a katonai bíróságoknak a polgári bíróságoktól eltérő, vagy akár azokkal ellentétes ítéletre is. „...A katonai bíráskodás terén – a katonai szolgálatra és az abból folyó kötelek különleges természetére, úgyszintén az ezekkel kapcsolatban megóvandó jogérdekre figyelemmel, – felsőbb államérdekből mégis egyes esetekben ynitva kell hagyni annak a lehetőségét, hogy a katonai bíróságok bizonyos elvi jelentőségű kérdéseket önállóan, a polgári büntetőbírói joggyakorlatban követett felfogástól függetlenül, sőt a szükséges mértékhez képest attól esetleg eltérően is dönthessenek el.” HM HIM HL: a HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, A m. kir. Legfelsőbb Honvéd Törvényszék véleménye.

gatartások körében egyes speciális kivételektől eltekintve a szabályozás racionalizálódott. Fontos kiemelni, hogy a katonai bűncselekmények szabályozásában is visszaköszönt ekkor már a jogegyenlőség eszménye, hiszen megszűntek a harcos állományra vonatkozó mindent átható – negatív – megkülönböztetések. Mindezek felül nem maradhat említés nélkül a büntetési tételek emberségesebbé tétele.

Az első önálló nemzeti katonai büntetőkodifikáció tehát az erdélyi örökség és Rákóczi nyomdokain járva az önálló szabályozás mellett tört lándzsát. Jellegét tekintve pedig igyekezett a katonai érdekek szükséges mérvű elismerése és biztosítása mellett érvényesíteni a haladó követelményeket és a polgári elvárásokat. Így tehát az 1930:2. törvénycikkkel álláspontunk szerint a hazai katonai büntetőkodifikáció történetében egy olyan fordulópont valósulhatott meg, melyben a korábbi hagyományos értékek, a katonai követelmények és a fejlett jogszemlélet szintézise reform-szabályozásként öltött testet.

Az erdélyi, majd Rákóczi korabeli alapokra épülő és az 1930:2. törvénycikkkel megszilárduló nemzeti hagyományokat követte jellegében az 1948. évi LXII. törvény is, mellyel a II. világháború után anyagi katonai büntetőjogunkat – politikai és nem jogi kényszerűségből – újraszabályozták.

A katonai büntetőjog újraszabályozására reformbizottságot hívtak össze 1948. márciusában, mely politikai nyomásra végül kodifikációs bizottsággá vált, s melynek elnöke Schultheisz Emil professzor volt. Ahogy Kardos írja, a „bizottságban a szakma kiválóságai is részt vettek, így dr. Auer György, dr. Bacsó Ferenc, dr. Ráczy György, dr. Kádár Miklós, a javaslat szerkesztője pedig maga Schultheisz Emil volt[...].”¹¹ A bizottság reformra törekedett, melynek keretében a korábbi kódex hibáit orvosolandó (1) a halálbüntetés alkalmazási számának szűkítését, (2) a katonai fogalmának véderő törvény általi megállapításának fontosságát, (3) a katonai bűncselekménnyel halmazatban álló polgári bűncselekmény esetén a polgári kódex alkalmazásának megerősítését tűzték célul.

Az előkészítést követően az Országgyűlésben érdemi megvitatás nélkül fogadta el az új törvényt, melynek országgyűlési tárgyalását már áthatotta a politikai propaganda, s abban az általános részt illetően több olyan „újítást” neveztek meg, melyeket valójában az 1930. évi törvénykönyv már szabályozott. Ugyanez azonban nem mondható el a különös részi szabályozásra nézve, mely számos tényleges nívót hozott és – néhol túlzóan ugyan, de – a lehető legátfogóbban cizellálta a katonai bűncselekmények rendszerét.

Az 1948. évi kódex katonai bűncselekményeket szabályozó rendelkezéseivel egy olyan katonai bűncselekmény-katalógust alkotott a Schultheisz-bizottság, melyben a fegyelem, a szolgálati rend és a fegyveres testületekre bízott kincstári vagyon ellen ható legtöbb büntetőjogilag releváns cselekmény bűncselekményként jelent meg. A cselekmények számának növekedése mellett azonban a büntetések terén a kódex újabb lépést tett az enyhítés, racionalizálás felé. A különös részi normák tekintetében a szabályozás még emberségesebb volt és összességében nézve visszaszorította – de nem szüntette meg – a társadalmi rétegek közti feszültségeknek táptalajt adó egyoldalúan kedvező rendelkezéseket a tisztikarra nézve.

A második és ez eddig sajnálatosan utolsó önálló nemzeti katonai büntetőtörvénykönyvvel a jogalkotás ismételt és helyesen az elkülönült szabályozást valósította meg. Ez azonban nem tarthatott sokáig, mivel a jogrendszer szovjetesítése – vagyis ez esetben az integrált szabályozás – előbb az 1950. évi II. törvény (Bt.), majd az 1961. évi egységes büntető törvénykönyv révén az eljárásjogot követve az anyagi katonai büntetőjog vonatkozásában is végbe ment. Ezzel tehát megjelent a magyar jogtörténetben a nemzeti hagyományainktól idegen, szovjet mintájú, egységes büntetőtörvénykönyv koncepciója, melyet az 1961. évi V. törvény a szovjet büntetőtörvénykönyvre irányuló mintakövetési kényszer okán honosított meg Magyarországon.

Hazai jogalkotásunk pedig, katonai büntetőjogunkra nézve rendkívül sajnálatosan, azóta is helyben hagyta ezt a koncepciót, holott ezen szabályozási módszer a közjog más területein – így például a közigazgatási szankciók szabálysértési joggal való egységesítése tekintetében – már az államszocialista időszak végén, illetve a rendszerváltozás éveivel jól érezhetően megbukott.

* * *

A nemzeti hagyományokra irányuló jogtörténeti áttekintésből tehát azt a következtetést vonjuk le, hogy hazánkban régi hagyományai vannak az elkülönült, de haladó és fejlett katonai büntetőkodifikációnak, mely hagyományokat a független és önálló magyar jogalkotás mindeközéig igyekezett – ha módjában állt – revitalizálni és megerősíteni. Magunk – történelmileg megalapozottan – úgy véljük, hogy az integrált büntetőjogi szabályozás szovjet ideológiai és politikai behatásra vált a hazai büntető kodifikáció bevett módozatává, mely nyilvánvalóan nem felel meg a korábbi nemzeti jogfejlődés ívének.

¹¹ KARDOS: i.m. 2003. 160. o.

Nézeteink szerint a nemzeti hagyományok tiszteletére tekintettel indokolt volna ezért visszatérni a katonai büntetőjog különálló szabályozásához, annál is inkább, mert a cáfolhatatlan történelmi tények mellett Kovács Tamás¹², Kardos Sándor¹³ és Hautzinger Zoltán¹⁴ kutatásai is rávilágítottak arra, hogy sem az egységes szabályozásra, sem a katonai igazságszolgáltatás integrálására nézve nincsenek általános érvényű nemzetközi tendenciák.

2. ÉSZREVÉTEL A KATONAI BÜNTETŐJOGI SZABÁLYOZÁS LÉTALAPJÁNAK KÉRDÉSÉHEZ

A katonai büntetőjog – és benne a specialitásokat jobban érvényre juttató, elkülönült anyagi és eljárásjogi szabályozás, illetve eljárás – létalapja történetileg a katonai karakterű szervezetekben uralkodó katonai hierarchia, valamint a klasszikus katonai szervezeti működés és ezek sajátosságai adták és adják az érvelésben napjainkig.

Ezen érvrendszer alapját az a történelmi tény képezte, hogy a ma ismert fegyveres testületek mindegyike az egységes fegyveres erőből fejlődött ki, illetve annak szervezeti és működési mintáit követte. Ez a tény – mintegy megszokásként – vált a szabályozás és a katonai büntetőjogi gondolkodás alapjává, amivel a hangsúly leegyszerűsítve a rendfokozati hierarchiára és a parancsuralmi működésre helyeződött, elleplezve ezzel a szóban forgó szervek funkciók hasonlóságait és közös rendeltetését az állam rendszerében.

A megszokott érvelést aztán a rendszerváltozás éveiben vetette a jogalkotás kritikai vizsgálat alá azzal a céllal, hogy felülvizsgálja tartalmilag azt, amit a megelőző és markánsan eltérő politikai rendszerek egyébként minimális ingadozással egybetartozónak véltek a katona fogalma alatt 1867-től 1989-ig. Ahogy azonban a katonai büntetőjog szabályozásának elmúlt húsz évben tapasztalható tendencia – és átgondoltság – nélküli ingadozása mutatja, a kérdés eldöntésére nem történt meg annak átfogó történelmi, elméleti és gyakorlati elemzése. A politikai bírálat alapja az a megközelítés maradt, amely korábban a szabályozás alapját képezte – a katonai hierarchia – csupán annak politikai megítélése változott meg az évek folyamán. Ez az érvelés hatotta át még 2006-ban is a Petrétei József által beterjesztett T/1917. számú törvényjavaslat indoklását is, mely a katonai büntetőeljárást a szolgálattal összefüggő cselekmények tekintetében újra kiterjesztette volna a Rendőrség teljes hivatásos állományára is.¹⁵

Feltételezésünk szerint – minthogy erre az új büntető törvénykönyv javaslatát adó T/6958. számú törvényjavaslat, illetve maga 2012. évi C. törvény indoklása sem tér ki – ez a megközelítés alapozta meg a 2012. évi C. törvényként megalkotott új Btk. szűkítő jellegű szabályozását is.

Ez az érveként oly régóta használt elgondolás azonban nem feltétlenül, pontosabban nem teljesen helytálló. Véleményünk szerint ugyanis nem a katonai jellegű függelmi rendszernek, illetve a katonai szervezeti működés sajátosságainak kell elsődleges indokként megjelennie a katona büntetőjogi meghatározásnál, még akkor sem, ha annak fontossága elvitathatatlan. Álláspontunk szerint elsődleges szempontként a katonai karakterű szervek – vagy a „katona” szóhoz tapadt képzetársítást elkerülendő: fegyveres szolgálatot ellátó védelmi szervek – különleges funkcióját kell megjelölni, mely lényegét tekintve nem más, mint az állam létének, rendjének és működésének végső, a belső és külső biztonságot védő és hatékonyságát végső eszközként kikényszeríteni képes fegyveres garanciája.

Ennek alapja, hogy Max Weber az államot egy üzemként működő politikai intézményként határozza meg, mely a rend fenntartásához a legitim fizikai kényszer monopóliumát eredményesen alkalmazza.¹⁶ Hasonlóan fogalmaz Hermann Heller, mikor a tudatos emberi cselekvések zároakkordjaként létrejött, hatalommal bíró szervezett egységet nevezi államnak.¹⁷ Ezekből ugyanis jól láthatjuk, hogy az állam fogalmában kulcsfontosságú a hatalom, a legitim fizikai kényszer alkalmazhatósága és alkalmazása, mely képbe Carl Schmitt politikai államfogalma is illeszkedik.

¹² Bővebben lásd: KOVÁCS TAMÁS: A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok, in IRK FERENC (szerk.): *Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok XXXV*, 1988, OKKRI, Budapest, 364-414. o.

¹³ Bővebben lásd: KARDOS SÁNDOR: *Kitekintés a katonai büntetőjog nemzetközi szabályozására*, <http://www.debreceniitotabla.hu/doc/bunteto/Kardos/KatonaiBuntetojogNemzetkoziVonatokozasai.pdf>, 2011.11.20

¹⁴ Bővebben lásd: HAUTZINGER ZOLTÁN: *A katonai büntetőjog rendszertana*, 2010, AndAnn, Pécs, 75-106. o.

¹⁵ Lásd: T/1917. számú törvényjavaslat A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról 59. §.

¹⁶ TAKÁCS PÉTER (szerk.): *Államtan. Előadások az államelmélet és az állambölcselet köréből*, 2001, Bíbor kiadó, Miskolc, 23. o.

¹⁷ Uo. 24. o.

Az állam létének tehát végső biztosítéka – a történelem számos ismert példájának súlyos árán megtanulva, még a békeidőkben is – a legitim fizikai erőszak monopóliuma, pontosabban strukturális oldalról nézve azok a szervek, melyek e – kizárólagos – jogosítványát feladatellátásuk körében érvényesítik, ezek pedig a katonai karakterű, vagy mondjuk úgy, fegyveres szolgálatot ellátó védelmi testületek.

A katonai büntetőjog szabályozásának létalapját és az eljárás megerősítését nem elsősorban a katonai hierarchiára, hanem a hatálya alá tartozó szervek különleges feladatkörére, valamint az ehhez kapcsolódó hatáskörökre és azok törvényes, etikus, hatékony gyakorlásának, ha kell, büntetőjogi garantálására kellene tehát alapítani. Ebből következően pedig szükséges volna a katonai büntetőjog egész rendszerének újragondolása, helyén kezelése, majd a megfelelő történeti, elméleti és nemzetközi összehasonlító vizsgálat után a szabályozás újbóli önállósítása és átfogó tartalmi reformja, melyből újszerű és korszerű anyagi jogi, hatékony, gyors, jogállami és garanciális eljárásjogi és az állam megújult rendszerébe illeszkedő, de kellő jogosítványokkal ellátott szervezeti szabályozás következne.

3. ÉSZREVÉTELEK ÉS JAVASLATOK AZ ÚJ BÜNTETŐTÖRVÉNYKÖNYV TERVEZETÉNEK KATONAI RENDELKEZÉSEIHEZ

A februárban közzétett tervezet katonai rendelkezéseinek áttekintése után már szembeötlő volt, hogy az általános részi rendelkezések körében az átfoglalásokon és a törvény szerkezetében történő változásokon kívül markáns változás nem történt. Kivételt jelentett ez alól a katona fogalmának változása a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV), illetve a hivatásos katasztrófavédelem állományának tekintetében.¹⁸

A Tisztelt Ház elé azonban már e tekintetben is egy módosított variáns került, mely a törvényerőre emeléssel nemcsak, hogy ellentétes a februárban közzétett javaslat szabályozási irányával, hanem – álláspontunk szerint a nemzeti hagyományoknak, illetve a korrupció elleni hatékony harc követelményének meg nem felelő módon – szűkíti a katona büntetőjogi fogalmát és vele a katonai büntetőjog hatályát. Ebben a rendszerben ugyanis katona

- a) a Magyar Honvédség tényleges állományú tagja,
- b) a rendőrség hivatásos állományú tagja, ha csapaterős feladatot hajt végre, vagy őrszolgálatot lát el,
- c) a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagja, ha kötelékben lép fel, tömegoszlatást végez, vagy őrszolgálatot lát el,
- d) a hivatásos katasztrófavédelmi szerv tagja, ha konkrét veszélyelhárítást végez, vagy meghatározott fokozatú készültségben van.¹⁹

Ezt a megoldást elhibázottnak és újragondolandónak véljük egyrészt azért, mert a csapaterős és kötelékben történő fellépés bevonásával a 2006-os eseményekre való politikai természetű visszautalást sejtethet maga mögött. Másrészt azért is, mert hiányzik belőle a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok állományának és újfent a NAV hivatásos állományának is, amivel az előbbi vonatkozásában visszalépés, az utóbbiéban pedig egy áldatlan *status quo* fenntartása valósult meg. Harmadrészt, s mindezekon felül, újfent figyelmen kívül maradt e szabályozási módszerrel az érintett szervek közös védelmi természetű funkciók eredője, amely a katonai büntetőjog által speciális felelősségi rendszert és magasabb szintű jogi garanciákat igényel.

A katona büntetőjogi fogalmára nézve magunk azt javasolnánk, hogy a büntetőtörvénykönyvben – ha a katonai büntetőjog különálló szabályozása nem valósítható meg – tartozzon a katona fogalma alá:

- a.) a Magyar Honvédség tényleges állományú tagja,
- b.) a rendőrség hivatásos állományú tagja,
- c.) a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagja,
- d.) a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományú tagja,
- e.) a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja,

¹⁸ Ebben a kormányportálon közzétett tervezetben a 133.§ (1) szerint „(1) E törvény alkalmazásában katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok és a Nemzeti Adó-és Vámhivatal hivatásos állományú tagja.” (Ld.: [http://www.kormany.hu/hu/kozigazgatasi-es-igazsagugyi-miniszterium/igazsagugyvert-felelos-allamtitkarsag/hirek/elindul-az-uj-bunteto-torvenykonyv-tarsadalmi-egyeztetese.](http://www.kormany.hu/hu/kozigazgatasi-es-igazsagugyi-miniszterium/igazsagugyvert-felelos-allamtitkarsag/hirek/elindul-az-uj-bunteto-torvenykonyv-tarsadalmi-egyeztetese))

¹⁹ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 127. § (1) bekezdés.

- f.) a hivatásos katasztrófavédelmi szerv tagja, ha konkrét veszélyelhárítást végez, vagy meghatározott fokozatú készségben van.

Az általános részi rendelkezések tekintetében javasolnánk emellett annak újbóli megfontolását, hogy a katonai büntetések rendszerében – önálló alkalmazás lehetőségével is – visszakerüljön a rend- és díszjelek elvesztése, hiszen azt a tervezet szabályai *expressis verbis* nem rögzítik a büntetések körében, mivel a korábbi elgondolás szerint a közügyektől eltiltás magában foglalja. A rend- és díszjelek elvesztése azonban olyan morális természetű büntetésként is megjelenhetne, mely tartalmában nem éri el a közügyektől eltiltás erősségét, de a katonai morál sajátosságaira nézve kiemelt rosszallás kinyilvánítására volna alkalmas.

Ezeken felül megfontolandónak tartanánk az arról való – legalább keretnormával történő – rendelkezést, hogy a Honvédség által ellátott protokolláris jellegű őrző-védő tevékenységek, az őrszolgálat, illetve például a kíséresi és biztosítási feladatok ellátása során esetlegesen felmerülő kényszeralkalmazás miként jelenik meg a büntethetőségi akadályok rendszerében.

A különös rész szabályaira nézve azt mondhatjuk, hogy az új Btk-t megalapozó javaslat inkább módosításokat, egységesítéseket, mintsem meghatározónak nevezhető változásokat irányzott elő. A tényállások szabályozására nézve általános tendencia, hogy a büntetési tételek enyhültek, amely indokolt és pozitív változást mutat, hiszen a korábbi büntetési tételek zöme még az eredeti 1978-as szabályozás szellemiségén alapult, mely a hidegháborús elvárásokhoz és az államszocialista berendezkedés szigorához mérten került kialakításra.

Jellegzetes és értékelendő módosítás, hogy az új kódexben nagyrészt egységesítették a háború és megelőző védelmi helyzet minősítő körülményének szabályozását az egyes tényállásoknál.

Fontos és az elmúlt évtizedek eseményeire, illetve a nemzetközi katonai és rendőri szerepvállalásra reagáló változtatása a törvénynek, hogy bizonyos tényállásoknál bevezeti a „külföldi hadműveleti területen végzett humanitárius tevékenység vagy békefenntartás során” való elkövetést, mint minősítő körülményt. Ezen tényállások a:

- Önkényes eltávozás,
- Kötelességzegés szolgálatban,
- Szolgálati feladat alóli kibúvás,
- Jelentési kötelezettség megszegése,
- Parancs iránti engedetlenség.

Felmerül azonban a kérdés, hogy további, a missziós tevékenység vonatkozásában is – álláspontunk szerint – szóba jöhető tényállásoknál ez a minősítő körülmény a külföldi műveleti területen végzett tevékenység különleges körülményeire, másrészt a nemzetközi vállalás súlyára tekintettel miért nem került megfogalmazásra.

Javasoljuk ezért, hogy ez a minősítő körülmény a jövőre nézve kerüljön megfontolásra a következő tényállásoknál is:

- Előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak;
- Előljáró vagy szolgálati közeg védelmére kelt vagy arra rendelt személy elleni erőszak;
- Ellenőrzés elmulasztása.

A különös rész vonatkozásában sajnós kiemelendő, hogy a tényállások tekintetében jelentős mérvű újragondolás nem történt, vagyis, hogy a javaslatban a korábban ismert tényállások maradtak meg, még hozzá a legtöbb esetben a korábbi normatartalom érdemi változtatás nélküli megtartásával. Kivételt ez alól a minősítő körülmények egységesítése, a harckészültség veszélyeztetése tényállás átnevezése, illetve az előljáró vagy szolgálati közeg védelmére kelt személy elleni erőszak tényállásának – üdvözlendő – bevezetése képez.

Ezen észrevételre tekintettel a katonai bűncselekmények vonatkozásában javasoljuk, hogy a jogalkotó fontolja meg az 1948-as szabályozás mintáját is figyelembe véve bizonyos régi-új bűncselekménycsoportok felvételét a katonai bűncselekmények közé, vagy az egységes büntetőtörvény koncepciójának megtartása esetén az érintett bűncselekmények vonatkozásában a katona általi elkövetést külön minősítő körülményként szabályozni. Véleményünk szerint – a hagyományokra, a szóban forgó szervezetek különleges státuszára és a korrupció elleni harc törekvéseire tekintettel – indokolt volna a katonai bűncselekmények körét bővíteni, vagy a katona általi elkövetést új minősítő körülményként feltüntetni

- az állami vagyon sérelmére szolgálattal összefüggésben elkövetett cselekmények (melyek különböző bűncselekményekben már jelenleg is szabályozásra kerültek, de indokolt volna a katonai

- büntetőjogra nézve azokat külön és szigorúbb büntetési tételek alkalmazásával szabályozni, vagy az),
- illetve a szolgálati titokkal és a szolgálati feladatellátáshoz kapcsolódó adatbázisokkal és információkkal kapcsolatos bűncselekmények vonatkozásában.

Mindezekon túl a múltbéli mulasztásokra, valamint a közelmúltban történt és a jövőben várható változásokra tekintettel meggondolandónak tartanánk a hivatalos személy fogalmának újragondolását. Nézetrendszerünk szerint a hivatalos személy fogalmi körébe önálló pontként kellene vonni a Magyar Honvédség állományának palotaőri, koronaőri, katonai rendészeti, őrszolgálati és objektumvédelmi, illetve közlekedési kíséreti és biztosítási tevékenységeket ellátó tagjait is.

4. ÖSSZEGRÉS ÉS HOSSZÚ TÁVÚ JAVASLAT

Mindent összevetve úgy véljük, hogy hazai jogtörténetünkben plasztikusan kitapinthatók az önálló katonai büntetőcodifikáció nemzeti hagyományai, melyek régre nyúló gyökerekkel bírnak, s melyek minden időben – amikor az önálló szabályozásra törekedhetett a hazai jogalkotás – szoros kapcsolatban álltak a függetlenség, szuverenitás és a haladó jogfelfogás eszményeivel.

Álláspontunk szerint az egységes és integrált büntető törvénykönyv gondolata és szabályozási módszere a nemzeti hagyományoktól idegen, szovjet, államszocialista produktum, melynek szükségképpeniségét nemzetközi tendenciák sem támasztják alá, s melynek megtartása jogrendszerünkben ilyen formán sem indokolt, sem kívánatosnak nem nevezhető.

Ezek alapján javasoljuk – mások mellett Hautzinger Zoltánnal egyetértésben²⁰ – hogy a katonai büntetőjogot a hazai jogalkotás külön törvénykönyvben újítsa meg, melyben egyaránt helyet kapnának az anyagi, az eljárási, a végrehajtási és a fegyelmi jog törvényi szintű szabályai, illetve átfogóan meghatározásra kerülne azok a felhatalmazási rendelkezések, melyek a jogállamiság eszményét hatékonyabban tudják e területeken nézve érvényre vinni. Ez a megoldás ugyanis visszatérést jelentene a nemzeti hagyományokhoz és egyúttal lehetőséget teremtene katonai büntetőjogunk rehabilitálására, 1961-ben derékba tört fejlődésének folytatására és újszerű, haladó, fejlesztő szabályozására.

A nemzeti hagyományok kérdésén túl ez az egységes katonai büntetőcodex nemhogy ellene hatna a jogbiztonságnak, hanem előmozdítaná azt, hiszen egy codexben, egy helyen határozná meg azokat a büntető és fegyelmi normákat, melyekre aztán – felhatalmazáson alapuló jogalkotás keretében – egységesen felépülhetnének a különböző ágazati szabályozók, így biztosítva átláthatóságot és egyenlő elbánást a katonai büntetőjog hatálya alá tartozóknak. (Jelenleg például a katonai fegyelmi jognak nincsen egységes törvényi szabályozása, így az egyes szerveknél a fegyelmi jogot ágazati normák, rendszerint miniszteri rendeletek és azok alapján alacsonyabb szintű jogi szabályozók határozzák meg.) Az alkotmányosság és jogbiztonság vonatkozásában kiemelendő, hogy ez a codex *lex specialis* lenne, mely csak annyiban térne el a polgári büntető törvényektől, amennyiben ezt a különleges viszonyok indokolnák, s egyébként annak szabályait rendelné alkalmazni. Ebben a viszonyban a polgári és katonai jogforrások változása egymásra nézve negatív hatással nem járna, amíg ugyanez minden esetben – úgy véljük – nem mondható el a keretdiszpozíciókat tartalommal kitöltő jogszabályok és a Btk. viszonyára nézve, legalábbis az átláthatóság követelménye felől vizsgálva.

Összegezve tehát azt javasoljuk, hogy kerüljön megalkotásra az önálló katonai büntető és fegyelmi törvénykönyv is, mely négy könyvében szabályozná a katonai anyagi, eljárási, végrehajtási és fegyelmi jogot. Ennek elkészítése során szükségszerű volna a katonai büntetőjog elméletének, történetének és dogmatikájának újbóli, átfogó elemzésére, mellyel nem csak egy majd egy évszázados mulasztás pótlása történne meg, hanem a jogterület megújítása és vele a korrupció elleni harc, az állami hatékonyság és a hatály alá tartozó szervek presztízsének megerősítése is. Amennyiben e különálló szabályozás megvalósítására nincs mód, úgy indokoltnak tartjuk a fent leírtak újragondolását, illetve az Országgyűlés által elfogadott törvény katonai rendelkezésének átfogó módosítását és bővítését, amit mindenképp az eljárásjogi és szervezeti szabályozók megreformálásának kell követnie.

²⁰ Lásd: HAUTZINGER: i. m. (2010) 202-203. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] HAUSNER GÁBOR: Bethlen Gábor erdélyi fejedelem hadi edictuma, in *Hadtörténelmi Közlemények* 2001/2-3. szám, 469-485. o.
- [2.] HAUTZINGER ZOLTÁN: Az erdélyi fejedelemség jogösszefoglaló és jogfejlesztő hatása a magyar katonai büntető igazságszolgáltatás kodifikációjára, in BÖGÖLY GYULA - HAUTZINGER ZOLTÁN (szerk.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, 2007, Kódex nyomda, Pécs, 81-108. o.
- [3.] HAUTZINGER ZOLTÁN: *A katonai büntetőjog rendszertana*, 2010, AndAnn, Pécs.
- [4.] HECKENAST GUSZTÁV: *Kajali Pál [1662-1710] kuruc szenátor, országos főhadbíró válogatott iratai*, 1980, Szabolcs-Szatmár megyei Múzeumok Igazgatósága, Vaja.
- [5.] KARDOS SÁNDOR: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene*, Ph.D. értekezés, 2003, Miskolc.
- [6.] KARDOS SÁNDOR: *Kitekintés a katonai büntetőjog nemzetközi szabályozására.*, <http://www.debreceniitotabla.hu/doc/bunteto/Kardos/KatonaiBuntetojogNemzetkoziVonatkozasai.pdf>, 2011.11.20.
- [7.] KOVÁCS TAMÁS: A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok, in IRK FERENC (szerk.): *Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok XXXV*, 1998, OKKRI, Budapest, 364-414. o.
- [8.] MEZEY BARNA: „*Öszve-szövetkeztetett szövetségünknek kötele*”, 2009, Gondolat kiadó, Budapest.
- [9.] PAP KÁLMÁN: *Adatok a katonai büntető igazságszolgáltatás reformjához*, 1890, az Atheneum társulat könyvnyomdája, Budapest.
- [10.] RÁKÓCZY ROZÁLIA: *Regulamentum Militare*, 1699, in *Hadtörténelmi Közlemények* 1997/2. szám, 326-364. o.
- [11.] TAKÁCS PÉTER (szerk.): *Államtan. Előadások az államelmélet és az állambölcselet köréből*, 2001, Bíbor kiadó, Miskolc.
- [12.] *Az 1927. évi Január hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója*, 1929, Budapest.
- [13.] HM HIM HL: a HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, „A m. kir. Legfelsőbb Honvéd Törvényszék véleménye.
- [14.] MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1882.06.13., 24. ülés, 1. pont.
- [15.] T/1917. számú törvényjavaslat A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról.
- [16.] T/6958. számú törvényjavaslat a Büntető törvénykönyvről (2012. május 26-i iromány állapot).
- [17.] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.